

IZVODI IZ PRESUDE PRETRESNOG VEĆA U PREDMETU MILUTINOVIĆ I OSTALI

Tom 1 od 4

29. februar 2009

Para 204. Optužbe za progon navedene u tački 5 Optužnice takođe obuhvataju “bezobzirn[o] razaranj[e] ili nanošenj[e] štete verskim objektima kosovskih Albanaca[,] ... kulturn[ih] spomenik[a] i muslimansk[ih] svet[ih] mesta”.³⁶⁴ Iako je “[r]azaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji, dobrotvornim svrhama i obrazovanju, umetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umetničkih i naučnih dela” konkretno kažnjivo kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3(d) Statuta, takva klasifikacija ne postoji na osnovu člana 5. Uprkos tome, Žalbena veće je sada utvrdilo da “uništavanje imovine”, koja pripada određenom civilnom stanovništvu, može biti kažnjivo na osnovu člana 5(h), zavisno od razmera i prirode tog razaranja i pod uslovom da su ispunjeni svi elementi navedeni u članu 5(h). Žalbena veće u predmetu Blaškić zasnovalo je svoju analizu na pretpostavci da uništavanje verskih ili kulturnih objekata spada u širu kategoriju “uništavanja imovine”. Pošto je izvelo taj zaključak, Žalbena veće u predmetu Blaškić je zatim pošlo od pretpostavke da je uništavanje verske i kulturne imovine obuhvaćeno širom kategorijom “uništavanja imovine”; na takav pristup je verovatno uticao način na koji je u tom predmetu formulisana optužnica, gde je sva imovina, uključujući verske objekte, bila obuhvaćena pod istim naslovom “uništavanje i pljačka imovine”. Neka pretresna veća su, s druge strane, tretirala uništavanje verskih i kulturnih objekata kao kategoriju progona, odvojenu od šire kategorije uništavanja civilne imovine. Prema tome, Pretresno veće u predmetu Stakić, na primer, razmatralo je dve kategorije uništavanja imovine kao progona, odnosno, kategoriju “uništavanja odnosno hotimičnog nanošenja štete vjerskim i kulturnim objektima”, i kategoriju “uništavanja, hotimičnog nanošenja štete i pljačkanja stambenih i poslovnih objekata”. Žalbena veće nije utvrdilo da li je uništavanje verskih i kulturnih objekata dovoljno teško da predstavlja krivično delo u osnovi progona, odvojeno od široke kategorije uništavanja civilne imovine.

Para 205. Međutim, Pretresno veće u predmetu Kordić stalo je na stanovište, i ovo Pretresno veće se s njim slaže, da uništavanje verskih objekata predstavlja “napad na sam vjerski identitet naroda” i da je, kao takvo, “gotovo čista manifestacija” pojma zločina protiv čovečnosti. Iz tog razloga, Veće je mišljenja da praksa Međunarodnog suda konkretno zabranjuje uništavanje verskih objekata i kulturnih spomenika, zato što to predstavlja progon, zločin protiv čovečnosti.

Para 206. Izvedeći zaključak iz prakse Međunarodnog suda u vezi s elementima člana 3(d) Statuta, kao i iz prakse koja se odnosi na uništavanje imovine kao krivično delo u osnovi progona kao zločina protiv čovečnosti, Pretresno veće konstatuje da, pored opštih uslova za zločine protiv čovečnosti i posebnih uslova za progon, tužilaštvo mora da dokaže *actus reus* i *mens rea* bezobzirnog razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i kulturnim spomenicima kao oblika progona, koji predstavlja zločin protiv čovečnosti. *Actus reus* tog krivičnog dela u osnovi jeste sledeći: (a) verski ili kulturni objekti moraju biti uništeni ili pretrpeti štetu velikih razmera; (b) verski ili kuturni objekti ne smeju da se koriste u vojne svrhe u vreme izvršenja dela; i (c) uništenje ili šteta moraju biti rezultat dela uperenog protiv te imovine. *Mens rea* potrebna za ovo krivično delo jeste da je fizički izvršilac, posredni

izvršilac ili optuženi delovao s namerom da uništi ili nanese štetu velikih razmera dotičnoj imovini ili bezobzirno zanemarujući verovatnoću da će ona biti uništena ili oštećena.

Para 207. U vezi s prvim elementom actus reus, ni šteta naneta imovini ni njeno uništavanje ne navode se eksplicitno kao zločin na osnovu člana 5. Pretresno veće je stalo na stanovište da, da bi delo doseglo nivo iste težine kao zločini nabrojani u članu 5 Statuta i stoga predstavljalo progon, posledice lišavanja imovine koja je uništena moraju biti teške, kao što je u slučaju kada je ta imovina nužno potrebna i od životne važnosti za vlasnike ili predstavlja sredstva za život datog stanovništva. Iz istih razloga, Pretresno veće zaključuje da, ako imovina o kojoj je reč nije uništena, šteta koja joj je naneta mora biti velikih razmera da bi bio ispunjen uslov iste težine. U tom kontekstu, izrazi “uništavanje” i “šteta” imaju jasno i uobičajeno značenje, pri čemu prvi izraz označava razaranje ili dovođenje u stanje neupotrebljivosti, a drugi se odnosi na fizičko oštećenje ili štetu objektu koja smanjuje njegovu upotrebljivost ili vrednost.

Para 208. U vezi s drugim elementom actus reus, da bi šteta ili uništavanje predstavljali zločin protiv čovečnosti, dotična imovina nije smela biti korišćena u vojne svrhe u vreme kada su počinjena neprijateljska dela uperena protiv te imovine. Kako je navelo Žalbno veće u predmetu Brñanin, na tužilaštvu je da dokaže da predmetno uništavanje ili šteta nisu bili opravdani vojnom nuždom. Drugim rečima, to se ne može podrazumevati. Žalbno veće je takođe stalo na stanovište da se za utvrñivanje da li je uništavanje ili nanošenje štete izvršeno iz vojne nužde mora odrediti šta se može smatrati vojnim ciljem, a zatim je navelo da član 52 Dopunskog protokola I sadrži široko prihvaćenu definiciju vojnih ciljeva. Činjenica da se zgrada o kojoj je reč nalazila u neposrednoj blizini vojnih ciljeva ne opravdava njeno uništavanje jer upravo njena upotreba, a ne lokacija, određuje da li će izgubiti zaštitu.

Para 209. U vezi s trećim elementom actus reus, uslov kauzalnosti biće ispunjen kada su šteta ili uništavanje imovine rezultat dela usmerenog protiv tih dobara. Prema tome, šteta naneta zaštićenoj imovini izazvana stalnim borbama u njenoj blizini ili čak unutar nje neće, na primer, predstavljati zločin protiv čovečnosti.

Para 210. Mens rea za to krivično delo u osnovi ispunjena je kada fizički izvršilac počini delo koje je dovelo do uništavanja, s namerom da uništi ili nanese štetu dotičnom verskom ili kulturnom objektu ili grubo zanemarujući verovatnoću takvog uništavanja ili štete.

IZVODI IZ PRESUDE PRETRESNOG VEĆA U PREDMETU MILUTINOVIĆ I OSTALI

Tom 3 od 4

29. februar 2009

Zaključci o odgovornosti Nikole Šainovića / Nebojše Pavkovića / Sretena Lukića

Para 473/786/1136. Razaranje ili nanošenje štete verskim objektima. Veće je već konstatovalo da su snage SRJ i Srbije uništile četiri džamije i da ta krivična dela spadaju u kategoriju progona. Veće konstatuje da je Šainoviću bilo razumno predvidivo da će snage SRJ i Srbije bezobzirno razarati ili nanositi štetu verskim objektima kosovskih Albanaca,

njihovim spomenicima kulture i muslimanskim svetim mestima tokom prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova. Ovaj sukob je bio obeležen etičkim podelama. Pored toga, zajednički cilj trebalo je postići putem kampanje terora i nasilja nad civilnim albanskim stanovništvom Kosova. U tim uslovima, a imajući u vidu da je Šainović tokom sukoba bio detaljno upoznat s događajima na terenu na Kosovu, neizbežan je zaključak da je Šainoviću / Pavkoviću / Lukiću bilo razumno predvidivo da će snage SRJ i Srbije, prilikom prisilnog premeštanja i deportovanja albanskog stanovništva Kosova, istovremeno bezobzirno razarati verske objekte, spomenike kulture i sveta mesta ili im nanositi štetu.

IZVODI IZ PRESUDE PRETRESNOG VEĆA U PREDMETU VLASTIMIR DORĐEVIĆ

Tom 2 od 2

23. februar 2011

Uništavanje verskih objekata i objekata namenjenih kulturi

Para 1770. Optužbe za progon navedene u tački 5 Optužnice obuhvataju i "bezobzirn[o] razaranj[e] ili nanošenj[e] štete verskim objektima kosovskih Albanaca". Uništavanje imovine ne navodi se izričito kao zločin u članu 5 Statuta. Ono se u članu 3 Statuta navodi kao ratni zločin. Čvrsto je uvreženo da je uništavanje imovine koja pripada datom civilnom stanovništvu kažnjivo na osnovu člana 5(h), pod uslovom da su ispunjeni svi elementi zločina progona.

Para 1771. Da li će delo uništavanja imovine ispuniti uslov jednake težine zavisi od prirode i od obima uništavanja. Nekoliko pretresnih veća napomenulo je da uništavanje verskih objekata predstavlja "napad na sam vjerski identitet naroda" i da je, kao takvo, "gotovo čista manifestacija" pojma zločina protiv čovečnosti. U članu 3(d) Statuta "zauzimanje, uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji, dobrotvornim svrhama i obrazovanju, umetnosti i nauci, istorijskim spomenicima i umetničkim i naučnim delima" sankcioniše se kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Kao što su pretresna veća već navela, uništavanje ili nanošenje štete verskim institucijama predstavlja progon u istom smislu u kom je to i "uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji", što predstavlja kršenje zakona i običaja ratovanja, iz člana 3(d) Statuta". Između ostalih, i Međunarodni vojni sud, Komisija za međunarodno pravo u Izveštaju iz 1991. godine i više nacionalnih sudova istakli su uništavanje verskih objekata kao nedvosmislen primer progona kao zločina protiv čovečnosti. Prema tome, po mišljenju Veća, uništavanje i hotimično nanošenje štete verskim objektima kosovskih Albanaca, zajedno s traženom diskriminatornom namerom, mogu predstavljati delo progona.

Para 1772. Uništena imovina nije smela biti korišćena u vojne svrhe u vreme kada su počinjena neprijateljska dela usmerena protiv te imovine. To se može primeniti i na uništavanje verskih objekata. Ovaj Međunarodni sud dosledno potvrđuje postojanje izuzetka "vojne svrhe" u obavezi zaštite ustanova namijenjenih religiji. Tužilac mora da dokaže da uništavanje ili razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

Para 1773. Uništavanje verskih objekata, kao delo u osnovi progona, tumači se kao uništavanje ili oštećivanje institucija namenjenih veri, kada je počinitelj delovao s namerom da uništi ili ošteti taj objekat ili bezobzirno zanemarujući znatnu verovatnoću da će doći do uništavanja ili oštećivanja. Osim opštih elemenata zločina protiv čovečnosti i posebnih elemenata progona, tužilaštvo mora da dokaže sledeće elemente uništavanja verskih objekata kao krivičnog dela u osnovi:

- (a) verski objekt mora biti uništen ili pretrpeti štetu velikih razmera;
- (b) uništavanje ili šteta moraju biti rezultat dela uperenog protiv te imovine;
- (c) uništavanje ili šteta ne smeju biti opravdana vojnom nuždom, to jest, verska institucija nije smela biti korišćena u vojne svrhe i nije se smela nalaziti u neposrednoj blizini vojnih ciljeva.
- (d) fizički izvršilac, posredni izvršilac ili optuženi delovao je s namerom da uništi ili nanese štetu velikih razmera dotičnoj imovini ili bezobzirno zanemarujući verovatnoću da će ona biti uništena ili oštećena.

Progon putem bezobzirnog razaranja ili nanošenja štete verskim objektima kosovskih Albanaca

Para 1798. U prilog optužbi za progon, u Optužnici se navodi i da su srpske snage, tokom i posle napada na gradove i sela, sistematski nanosile štetu i uništavale kulturne spomenike i muslimanska sveta mesta, među kojima su i džamije u Vučitrnu, Suvoj Reci, Celini, Rogovu, Beloj Crkvi, Čirezu, Kotlini, Ivaji, Mitrovici, Vlačici, Landovici i Đakovici.

Para 1799. András Riedlmayer je svedok veštak tužilaštva za verske i kulturne objekte. Riedlmayer je od 1985. godine direktor Dokumentacionog centra za islamsku umetnost i arhitekturu Programa Aga Khan pri Biblioteci likovne umetnosti i arhitekture Univerziteta u Harvardu. Bavi se izučavanjem Osmanlijskog carstva i islamske kulture, koje su njegova uža struka, i objavio brojne radove iz tih oblasti. Riedlmayer više od tri decenije proučava Balkan, a tokom devedesetih godina naročito je pratio uništavanje kulturne baštine tokom sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Napisao je veći broj radova i članaka o Balkanu i uništavanju kulturnog Nasleđa.

Para 1800. Riedlmayer je, za potrebe Međunarodnog suda, sproveo istraživanje o šteti koja je tokom rata naneta kulturnom i verskom nasleđu na Kosovu, i to za period od proleća do juna 1999. Godine. U izveštaju je opisano u kom su stanju građevine, šta je verovatan uzrok štete i koji je obrazac uništavanja. Riedlmayer je kao saradnika u istraživanju angažovao arhitektu Andrewa Herschera. Gospodin Herscher stekao je iskustvo radeći na restauriranju zgrada u Mostaru, u Bosni i Hercegovini, kad se rat završio 1995. Godine.

Para 1801. Odbrana je iznela prigovor da Riedlmayer nije veštak za vojna pitanja i da stoga ne može da utvrdi uzrok oštećenja na građevinama. Riedlmayer je priznao da nema to konkretno stručno znanje, ali je, po mišljenju Veća, ubedljivo uzvratilo da ima bogato iskustvo u procenivanju štete na građevinama, zahvaljujući čemu je, u pojedinim slučajevima, mogao da ustanovi uzrok oštećenja.

Para 1802. Međutim, Riedlmayer nije obišao sve lokacije koje se navode u par. 77(d) Optužnice. U takvim slučajevima, on se oslanjao na niz sekundarnih izvora kako bi procenio štetu i njen uzrok; među te izvore spadaju i fotografije i baza podataka koju je na

raspolaganje stavila Grupa za međunarodni menadžment, ekspertska grupa za utvrđivanje i procenjivanje štete na građevinama.

Para 1803. Veće konstatuje da Riedlmayerov izveštaj i iskaz, iako nesumnjivo korisni za utvrđivanje obima štete nanete verskim i kulturnim objektima, samo u nekim slučajevima mogu biti od koristi prilikom utvrđivanja uzroka štete. Zato će Veće od slučaja do slučaja razmatrati koju težinu treba da prida Riedlmayerovom iskazu.

Zaključak

Para 1854. Veće se stoga uverilo da je dokazana optužba da su srpske snage vršile progon putem uništavanja sledećih džamija: džamije u Celini, džamije u Beloj Crkvi, džamije u Landovici, Bele džamije u gradu Suvoj Reci, Hadum-džamije u Đakovici, džamije u Rogovu, džamije u Vlaštici i Pijačne džamije (Čaršijske džamije) u gradu Vučitrnu.

Para 1855. Veće se takođe uverilo da su te džamije uništene u okviru kampanje koju su srpske snage vodile protiv kosovskih Albanaca, koja je imala konkretan verski osnov i u okviru koje je došlo do sistematskog oštećivanja i razaranja kulturnih spomenika i muslimanskih svetih mesta.

Da li su zločini ustanovljeni u ovoj Presudi bili deo zajedničkog plana?

Para 2151. U vezi sa zločinom bezobzirnog razaranja ili nanošenja štete verskim objektima kosovskih Albanaca, kao simbolima nasleđa i identiteta kosovskih Albanaca, Veće prihvata da je to masovno razaranje počinjeno s namerom progona i zaključuje da je bilo deo zajedničkog plana. Konkretno, činjenica da su od prvih dana NATO kampanje džamije uzimane za metu u koordiniranim i unapred planiranim akcijama srpskih snaga, u kojima su često korišćeni eksplozivi i eksplozivne naprave, uverila je Veće da je njihovo razaranje bilo deo plana da se albansko stanovništvo terorom primora na odlazak s Kosova.